

ACC. N:R M.1 1848: 1.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

När den nya tiden kom till bygden.

Uppteckningarna avser huvudsakligen mellersta delen av
Härjedalers härad.

När jag började minnas d.v.s. i slutet av 1870 talet
får man nog säga att den nya tiden var i full gång. Då Här-
jedalers härad var en ren jordbruksbygd innan järnvägar och
industrier kom till får man anse att en ny tid började 1803
då det kom ut en lag att om någon i en by ville ha utskiftat
sina egor så skulle hela byn skiftas. Att en del av byinne-
vånarna var emot skiftningen är en naturlig sak, ty inte nog
med att en utgammal tradition, om man så får kalla den, gick
förlorad så var det också en ekonomisk förlust som drabbade
byn, ty de gårdar som skulle flyttas ut och de nya vägar som
skulle anläggas skulle hela byn deltaga med arbete. Någon vinst
var inte att påräkna för de äldre byamännen, den kom en del år
senare.

I Dagstorp och Kävlinge byar var enskiftet 1804 och 1805,

LUF 59.

ACC. N:R M. 11848:2.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

i slutet av 1700-talet var genom överenskommelse egorna till No. 3 och 16 Kävlinge utskiftade, de fick sina egor naturligtvis i ena utkanten av byn. I Kävlinge var det endast åkerjorden som skiftades, fäladen och mossen skiftades några år senare. När de andra byarna skiftades känner jag ej till. Det ser ut som tiden då var mogen för delning av jorden, ty först då kunde de bönder som ville framåt med sitt jordbruk påräkna större skördar och således större inkomster. År 1813 utfärdades av lantbruksakademien (stiftad 1811) förslag till stadgar för länens Hushållningssällskap och Malmöhus läns Hushållningssällskap bildades 1814. Lantbruksskolan på Alnarp började 1858 och efterhand blev här privata mindre lantbruksskolor här och var så lantbruket kunde gå mer framåt efterhand som nyare metoder kom till. Någon i bygden som verkat som föregångsman känner jag ej till utan det var förr som nu att de som icke höll för mycket på det gamla började med nymodigheter och snart följde andra efter, om det var något praktiskt och lönande, i annat fall glömdes det bort.

På 1860 och 1870 talet kom en del Tyskar och Danskar hit till Skåne och köpte eller arrenderade jordbruk, det kan vara möjligt att de hade nyare metoder att sköta jordbruket. Att folkskolan har varit någon förmedlare av nyheter kan man knappast säga utom det att folkmålet avtager och riksspråket

ökar.

För landsbygden har städerna ungefär samma betydelse nu som förr. De uppväxande stationssamhällena har däremot stor betydelse på grund att där i regel finns postanstalt och vid de större stationerna är specialaffärer samt ved och stenkolsaffärer. Umgänge mellan stads och lantbefolkningen och herrskap och bönder är det knappast någon skillnad nu mot förr. Innan här på landsbygden var stationssamhällen och industrier var det nästan endast Kyrkoherden och hans familj som räknades som herrskap och så naturligtvis på herrgårdarna. Kyrkoherden och stundom hans familj var i regel med på bröllop, barndop och begravingar, åtminstone hos bönderna. I början av 1940 talet vägrade en Kyrkoherde i Harjagers härad att vara Du med en av de största lantbrukarna i pastoratet. För många år sedan har någon skrivit:

" Det finns en konst som är helt svår
Och som studeras år från år
Den gäller tiggaren som Kungen
Den konsten den är icke lätt
Det gäller endast rätt och slätt
Att alltid hava mynt i pungen"

Här har funnits och finns ännu folk som lever sparsamt på alla sätt men har ändå svårt att få inkomsterna att räcka till, under det att folk som har haft samma inkomster och levnadsvanor ändå

ACC. N:R M. 11848:4

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

kunnat samla större eller mindre förmögenhet. Levnadsstandarden är mycket högre nu på alla områden än den var på 1870 o 80 talet. Jag tror att sparbankerna på landsbygden har inverkat mycket på penningsväsendet både för bönder, hantverkare och arbetare, det är bättre att förvara pengar i bank än i byrålådan. De sparbanker som är inrättade i Harjagers härad började sin rörelse: Eslöfs 1866,- Löddeköpinge 1874,- W. Karaby 1874,- Norrvidinge 1876,- Kävlinge 1881,- Torna, Bara o Harjagers häraders sparbank i Lund 1849. Att Harjager var med om att bilda Torna, Bara och Harjagers sparbank var troligen därför att de tre häraderna utgjorde ett fögderi till 1851 då Harjagers blev överfört att med Rönnebergs och Onsjö härader bilda ett fögderi. Luggude härad som före 1851 bildade fögderi tillsammans med Rönnebergs och Onsjö härader blev då självständigt.

Avlöning in natura har ännu inte helt upphört på landsbygden emedan en del pastorat är skyldiga att hålla bostad till Kyrkoherden och församlingen till lärarepersonalen. Wissierligen betalar lärare hyra men församlingen är i vissa fall skyldig att hålla reglementsenlig bostad. Wid lantbruket upphörde statar institutionen i början av 1840 talet men på många gårdar har de anställda bostad och kost fortfarande. Wid en del industrier har somliga av tjänstemännen bostad och några andra förmåner in natura.

ACC. N:R M. 11848:5,

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Enligt en förordning som i början av 1860 talet utkom kunde välfrejdade personer under vissa förutsättningar få idka handel även på landsbygden, vilket varit förbjudit förr. När de första butikerna kom till bygden vet jag inte ty på 1870-80 talet fanns det butiker här och var. Min far talte om en gång att på 1850 talet var det en som hette Anders Berg som hade handelsaffär i en liten gård vid Dyssiebö, den låg norr om bron där landsvägen delar sig mot Dagstorp och Annelöf, byggnaderna äro rivna sen ett femtital år tillbaka.

Allt eftersom järnvägarna kom till blev där affärer vid nästan varje station där som inte fanns någon förut i närheten det var dels ved och stenkol och dels diverse affär. De affärer dit jag i min barndom blev skickad att handla voro: H.Andersson Norrvidinge - O. Jönsson (affären borta) - Bonde Johnsson, Södervidinge - P. Kristersson (affären borta), Kristen Hörstedt, W.Karaby.- H. Åkerlund (aff.upphörd) Ålstorp - S.Lundgren, Annelöf, samtliga diverse affärer. Brännvin blev jag skickad att köpa i Allarps krog där Nils Persson var krögare. Ovan över ingångsdörren var en tavla av trä eller plåt, $\frac{1}{2}$ aln i fyrkant, målad, på vilken det stod Taxerad Krog och näringsställe. Allarps krog i Södervidinge inrättades 1829 av f. Lantbrukaren Håkan Mattsson från Norrvidinge och upphörde att vara krog 1884 eller 1885 då Nils Persson var krögare. Att den upphörde var därför att det

ACC. N:R **M. 11848:6.**

blev ändrade bestämmelser av brännvinsförsäljningen. ✓ Då det i början av 1860-talet kom ut en lag om kommunalstyrelse på landet med kommunalordförande, nämnd och stämma övertog den det mesta av åldermannens och bystämmans funktioner isynnerhet i de kommuner där det endast var en by. Jag har hört sägas att i Södervidinge är det bystämma och åldermansgille fortfarande (1950). Åldermanssyslan skiftar varje år om hösten bland de lantbrukare som har i mantal satt jord, skiftningen går medsols efter gårdarnas läge och icke efter gårdarnas No. Byahornet och byakistan med sina handlingar förvaras hos åldermannen. Jag tror att det är för att uppehålla en gammal tradition detta med åldermansgille, där det förekommer, men inte tror jag att där är någon som röker långpipa eller dricker romtoddy som troligen gjordes för 100 år sen. Det är nog cigarrer, cognac och sodavatten nu. Om det förekommer ålderman och åldermans gille i andra byar vet jag inte. På 1880-90 talet hade åldermannen, med biträde av två valda s.k. snöplogsfogdar, hålla de allmänna vägarna farbara vid inträffat snöfall. På den tiden var alla som brukade i mantal satt jord skyldiga att underhålla alla allmänna vägar, om sommaren och när marken var bar hade de var sitt vägstycke att underhålla i gott skick, vägsyn förrättades av länsmannen och två nämndemän vår och höst, vinterväghållningen när det var snö skulle hela byn gemensamt under åldermannens

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-

ARKIV

ACC. N:R M. 11848: 7

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

befäl hålla vägarna farbara. Äldermannen skrev ut order om tid, plats och antal man per mantal samt i vilken ordning ordern skulle cirkulera mellan gårdarna. War det brått sattes en fjäder på ordern fästad med lack. Jag mins en order där det stod: I morgon kl. 9 skall två man från varje $\frac{1}{2}$ mant. samlas vid Blöckers görna för att dricka brännevin å skåtta snyj. Ett av äldermannes åliggande var att på byns bekostnad anskaffa och utdela brännvin till snöskottarna. Nu 1950 är jordbrukarna helt befriade från vägunderhållet in natura. Nu tas det ut i skatten. Vid sekelskiftet bildades några tröskföreningar men som det ofta hände att flere ville ha trösken på samma gång så blev de upplösta. Tjurföreningar vet jag inte om här varit några på denna orten. Omkring 1940 talet bildades Kävlingeortens seminförening den har ganska många medlemmar och går bra.

En som på sin tid gjorde mycket för det Skånska jordbruket var agronom Hjalmar Nathorst, han var professor och föreståndare för Alnarps lantbruksinstitut 1861-1886 och sekreterare hos Malmöhusläns hushållningssällskap 1867-1896 och har utgivit flere böcker på lantbrukets område. Bland jordbruksförbättringar får man nog först räkna dikningen ty är jorden vattensjuk kan man inte få någon ordentlig skörd. Fältmarskalk David Hamilton som egde Barsebäcks gods 1743-88 gjorde mycket för att förbättra jordbruket. Han ålade sina arrendebönder att när de

ACC. N.R. M.11848:8.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

gjorde dagsverke till gården skulle de dika på den gården de sjelva arrenderade. Täckdikningen började på 1840 talet och var i full gång liksom merglingen på 1860-70 talet, merglingen upphörde i början av 80 talet men täckdikningen fortsätter efterhand som floddiken upptages och här blir sjösänkningen. Att merglingen upphörde var därför att det var en jämförelsevis dyr jordförbättring och här kom jordbrukskalk och diverse sorters konstgödning i handeln som fordrade mindre arbete och gjorde större nytta. När sockerbruken på 1890 talet började så blev der slamkalk som lantbrukarna fick hämta fritt.

Mejerier vid större gårdar har här varit sen långa tider tillbaka, på 1860 talet blev här en del privata mindre mejerier som köpte upp mjölk av lantbrukare med mindre kobesättningar och allt eftersom nötkreaturskötseln ökade blev flera och större mejerier efter hand. Det var ismejerier, så kallade emedan mjölken hällades upp i plåtkärl som sedan sattes i bassänger med iskylt vatten för att grädden skulle gå bättre och fortare upp, sen skummades den för hand. När mjölkcentrifugerna i början av 1880 kom ut i marknaden upphörde ismejerierna av vilka några nedlades och de övriga övergick till ångdrift och centrifugskumning. På 1890 talet började andelsmejerierna då mjölkleverantörerna fick del i vinsten efter levererad mjölk. Allt eftersom mejerihanteringen ökade och det blev lättare att för-

ACC. N:R M. 11848:9.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

ädla mjölken ökades antalet nötkreatursskötseln.

Åren efter 1860 talet blev det en ganska stor förändring inom jordbruket. På 1860 talet var det vanligt på en gård med 50 75 tunnland åker med 4 a 5 arbetshästar, en a två unghästar, 8 a 10 kor, en a två kalvar stundom en tjur, fyra moderfår, en sugga, fyra fem stödingar =(halvsvin), några grisar, en del höns, en bandhund och på en och annan gård tre a fyra livgäss och en gåse. Tidigare hade på en sådan gård varit ett par stutar. På en sådan gård, om där inte var barn i uppväxtåldern, var tjänstefolket vanligen en dräng, en halvkarl (i 20 årsåldern), en sysslepåg, (under 17 år) och om sommaren och hösten en vaktepåg, samt en störstpiga, en minstpiga och om det behövdes en barntös. På en sådan gård brukade alltid pigorna mjölka och om där var spädkalvar fick de ge dem mjölk. Dessutom fick pigorna hjälpa till vid hösten och potatisodlingen. Dikning och mergling utfördes i regel på ackord av lejd arbetskraft antingen med eller utan kost. Likadant var det med de som tröskade med slaga men de hade födan på gården. Om hösten och andra tillfällen vid större arbeten användes lejd arbetskraft antingen mot daglön eller dagsverke för körslor eller hustomt s.k. jordskyld. När en lantbrukare i Kävlinge på 1860 talet köpte ett tröskverk med vandring frågade ett par husmän som brukade tröska hans säd med slaga: "jasa skall du nu ta brödet av munnen på oss". Åkerjorden på en sådan

ACC. N.R. M. 14848: 10.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

gård brukade vara delad i sex a sju fall (skiften) med följande växtföljd: höstsäd, korn, ett a två vall, blandsäd, havre, träda, dessutom på lämpliga ställen potatis, foderbetor, ärter, linn och på gårdar med lättare jord rovor, spergel och tobak. Dessutom var det en och annan som odlade raps och vinterkorn. Raps hade troligen odlats här i trakten redan på 1700 talet ty på 1760 talet var där oljestamp vid Kävlinge mölla där det stampades olja av raps och åkersenap. För att få gräsbete till fåren var det inte alltid att trädan höstplöjdes, ibland likväl en del vari såddes blandsäd till grönfoder eller sattes potatis.

När sockerbetsodlingen började till Örtofta 1890 och Kävlinge 1891 blev det helt omläggning av jordbruket, helträdan upphörde, vintersäden såddes i andra års vall och betor efter vintersäden. Förädlad utsäde från Svalöf och Weibullsholm ökade skörden, tobaksodlingen upphörde (om tobaksodling se Skånes Hemb. förb. årsskrift 1943 sid. 115). Användning av konstgödning ökades mycket och den naturliga gödselvården ökades.

Efter sekelskiftet har kommit i gång odlingar av oljevaxter såsom rybs, vinter och vårraps, vitsenap, oljelin, något vallmo samt spånadslin som såldes till fabriker.

Hästaveln har i Skåne varit långt framme sen långa tider tillbaka, delvis beroende på att här sedan 1680 talet varit två kavalleriregementen indelta och vid dess organisation åtog sig

ACC. N:R M. 11848://

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

några rusthållare att hålla avelshingst istället för ryttare. I harjägers härad var indelat 56 rusthåll. Dessutom var här ett husarregemente och artilleriregemente, som voro värvade, förlagda i Skåne, så det var i det närmaste 5000 ridhästar endast i Skåne som behövdes för armén. Dessutom var här Flyinge Stuteri och hingsdepå som utstationerade hingstar av ädelras ute i bygderna bl. annat i Dagstorp sen början av 1880 talet. Förbättring av nötkreaturstammen på de medelstora gårdarna började på 1880 talet vid samma tid som mejerihanteringen förbättrades. Import av låglandsrasen, kontrollföreningar, premieringar och lantbruksmöten gjorde mycket för att höja nötkreatuskötseln. Fårskötseln gick tillbaka mycket så här på orten är det knappast någon som har får utom på stora gårdar där det är schäferi. På 1880 talet exporterades en del nötkreatur till Danmark och England och från Amerika importerades vete, majs och kli och från Ryssland råg. Vid samma tid förbättrades svinaveln med import av avelssvin och svinslakterier inrättades. På ett mindre lantbruksmöte i Marieholm 1884 såg jag galtar och suggor som P. Bondesson i Svalöf fått pris för.

Innan 1860 talet var en del av jordbruksredskapen gjorda av trä av slöjdekunnig dräng eller vagnmakare och järnbeslaget av en bysmed. Plogkroppen, kniven och betslet var av järn och stål, åsen och tacklorna av trä. Årdret som användes vid vår-

ACC. N:R M. 11848:12.LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

bruket, dels före sådden och dels efter för att nedmylla säden var helt av trä utom något beslag, harven hade ramar av trä och raka järnpinnar draganordningen var i ena hörnen av ramen. Harv med pinnar av trä förekom men användes sällan. Wälten var helt av trä med slät "knubb". Hästrävsan s.k. släprävsan var helt av trä användes på en och annan mindre gård, annars var det mest med pinnar av stål och trähjul samt anordning att tömmas under gång. Under 1860-1880 talet kom en hel del nya jordbruksredskap från England och Amerika i bruk. Nya bättre fabriksplogar började användas, klösar och skumplogar trängde helt ut årdret vid vårbruket, det användes endast vid potatisodlingen, sedan kom fjäderharven och trängde ut klösen. Harven gjordes helt av järn dels med gåsfot, dels med krokiga pinnar samt lättare och tyngre harvar med raka pinnar. Trävälten ersattes med ringvälten och cambridgevälten, släprävsan av trä och den äldre järnrävsan ersattes av järnrävsor av nyare konstruktioner där den körande kan åka på rävsan. En sorts släprävsan av järn användes vid höbärgningen ock ett redskap som kallas hövändare. Innan här började bli traktorer var här en sorts balansplogar som drevs med två lokomobiler en vid var ända av stycket och drogs med en kabel. På 1920 talet såg jag en sådan på Trolleberg, den hade sex skär. Under ovannämnda period kom först frösåningsmaskinen sedan bredsånings och slutligen radsåningsmaskinen i bruk. Så var det ock-

ACC. N:R M. 11848:13.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

så med skördemaskinerna, först slätter, sedan sjelvvavläggare så sjelvbindare och på 1930 talet skördetröskan.

Handredskap såsom spade, skyffel och grep av trä med järnbeslag hade tidigare varit i bruk men var på 1870 talet ersatta med redskap av stål.- Tröskning med slaga har brukats sen långa tider tillbaka och brukades ännu de första åren på 1900 talet, det var för att få långhalm till halmtaken, senare användes en sorts stifttröskverk som drevs med hästkraft. Sedan 1860 talet tröskades säden vanligen på slagtröskverk med eller utan halmskak, det drevs vanligen med fyra hästar för en s.k. vandring. När ångtröskor började användas vid större gårdar här i trakten vet jag inte men den första jag såg var i Norrvidinge 1878, sedan har de blivit allmänna, men drives numera med el.eller oljemotorer. De första hackelsemaskinerna var s.k. handkistor med en ungefär 60 cm. lång kniv fäst med ena ändan vid kistan och ett handtag i den andra. Sedan kom här hackelsemaskiner i marknaden med svänghjul på vilket var fastskruvade en, två eller tre knivar och halmen drevs fram automatiskt mellan två refflade valsar, de mindre med en kniv kunde drivas med handkraft men de större drevs med hästkraft.

Som jag förut angivit var det brukare av i mantal satt jord som var skyldiga att underhålla vägarna in natura.

ACC. N:R M. 11848:14

14
LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

För att få ett riktigt begrepp om vägväsendet, Skjutsväsendet, Postväsendet och Gästgiveriet från äldre till nuvarande tid hänvisas till: "De allmänna vägarna i Malmöhus län av Karl Eng-hoff". Men man får komma ihåg att Skåne inte blev svenskt förrän 1658 och att skåningarna icke fick säte och stämma i svenska riksdagen förrän 1664 och att Magnus Ladulås och Alsnö stadga 1282 inte har med skåne att göra. Visserligen lydde skåne under Svenska kronan 1332-1360 men skåningarna hade sin egen landslag då.

De åkvagnar som var vanliga på 1870-talet var fjäder-vagnar av olika typ. Här på landet var det finare herrskap som hade heltäckare eller kupé (karet) med kuskbock och två säten, halvtäckare med kuskbock och ett säte samt kur över som kunde fällas bakåt då det var vackert väder, en sådan vagn var det en del präster som använde när de skulle till och från anexförsamlingen. Så var här vanlig åkvagn med två avtagbara säten, samtliga dessa vagnar var jämförelsevis grova och tunga. En sorts vagn som kallades charabang med ett framsäte och två, som satt på långs i vagnen var ganska vanlig, en sorts lättare vagn med två säten är nästan den ende sorten som användas numera. De flesta vagnarna kunde ändras så de kunde användas för en eller två hästar och med ett, två eller tre säten. Så var här en del vagnar med utländska namn såsom holsteinare, droska,

ACC. N:R M. 11848:15.

15
LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

landå, ponnyvagn, trilla m.fl. Kärror med fjäder och två vanliga hjul avsedda för en häst fanns men var inte vanliga, på 1890 talet var här en sort som kallades "gigg" med stora hjul så skaklarna kom mitt på sidorna på hästen så att en särskild sele fick användas, den var ganska vanlig ända tills bilarna kom i bruk. Arbetsvagnarna voro förr, och är det stundom ännu, utan fjädrar, de kallades bolstervagnar. De kunde ändras så de kunde bli längre eller kortare, de kortare som kallades kistevagnar hade botten, häckar samt fram och bakstöd förenade med långa bultar, de långa som kallades höstavagnar hade endast botten och häckar. Vid cekelskiftet började bli vanligt med arbetsvagnar med fjädrar s.k. lastvagnar de var dels större för två hästar, dels mindre för en häst. Kärror utan fjädrar s.k. mergelkärror användes vid mörpling och vid utkörning av gödsel. Numera är här bilvagnar och traktorvagnar av flere sorter. Ett fordon som har haft stor betydelse de sista 65 åren, är cykeln. Något av de sista åren av 1870 talet såg en som använde en cykel av ungefär samma utseende och typ som de nuvarande, men eftersom där inte var någon kedja satt pedalerna på framhjulet, sedan blev här en sort med mycket stort framhjul och ett mycket litet bakhjul. De två typerna var icke vidare i bruk, de voro tillverkade av trä och järn. Den nuvarande typen på cyklar började på 1880 talet men de hade massiva

ACC. N:R M. 11848: 16.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

gummiringar, handbroms, utan frihjul, den har genomgått en del andra förändringar av mindre betydelse. På senare år har motorcykeln och lättviktare kommit i bruk.

Järnvägen mellan Malmö-Lund öppnades för trafik 1856 och mellan Lund-Höör 1857 då Eslöf och Örtofta blev de första stationerna i häradet. Sedan har följande järnvägslinjer öppnats för trafik: Landskrona - Hälsingborg - Eslöf 1865

Ystad - Eslöf 1866

Malmö - Billesholms gr. 1886

Lund - Kävlinge 1886

Landskrona - Kävlinge 1893

Kristianstad - Eslöf 1897

Röstånga - Eslöf 1898

Kävlinge - Sjöbo 1906

Kävlinge - Barsebäckshamn 1907

Som synes är här flere järnvägar som korsar häradet och av dess femton socknar är det endast tre som icke har någon järnvägstation. I häradet finns sjutton järnvägsstationer och postanstalter vilket har en mycket stor betydelse för bygden.

Innan där blev järnvägsstation i Eslöf var det endast en vanlig liten by i W. Sallerup socken men sedan har den gått raskt framåt isynnerhet sedan järnvägarna till Landskrona, Hälsingborg och Ystad kom till. Eslöf blev Köping 1872 och

ACC. N:R M. 11848:17.

17
LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Stad 1911. Innevånare 1949- 7113. Kävlinge har ju också järnvägarna att tacka för sin framgång men det ligger intill en stor landsväg där det varit Gästgiveri med skjutsstation samt tingställe sen långa tider tillbaka. Tingstället flyttades till Åkarp vid Marieholm 1873 och gästgiveriet upphörde 1888 eller 1889. Så är här Kävlingeån med vattenfall där det drevs kvarnrörelse och någon annan mindre industri åtminstone vid mitten av 1700 talet. För en del år sen upphörde kvarnrörelsen och nu är det ett linneväveri som använder vattenkraften. På sista hälften av 1800 talet upphörde de gamla bestämmelserna att hålla gästgiveri att gälla. De gästgivare som hade rättigheten på sin eller sin hustrus livstid fick ersättning av staten för de skulle avstå sina rättigheter. Det var rättigheten att sälja spritdrycker på obestämd tid som gästgivaren avhände sig, ville han fortsätta rörelsen fick han efter ansökan ha tillstånd på vissa år av kommunalstämman och någon högre myndighet, jag tror det var Länsstyrelsen. För övrigt är sprittillverkning, spritförsäljning och spritskatt förändrad så många gånger så det är svårt att följa med bestämmelserna. Egentliga orsaken till varför gästgiveriet i Kävlinge upphörde vet jag inte. Vid entreprenad auktion å gästgivareskjutsen i Kävlinge vid mitten av 1880 talet blev det kiv mellan gästgivaregården och hotellet så att priset för häst och vagn för de

ACC. N:R M. 11848:18.

18
LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

två första skjutsarna som gick ut på dagen blev 59 öre per mil, för de övriga skjutsarna var det 2 kr. liksom vid övriga skjutshåll, det var hotellet som fick skjutsen. Efterhand som här blev fler järnvägar och här blev åkare och trafikbilar miste gästgivare skjutsen sin betydelse och har nu upphört. Angående posten för gästgivaregården känner jag inte till. No. 9 Kävlinge har varit posthemman i äldre tider men har varit skatteköpt sen långa tider tillbaka. 1886 blev där postanstalter i Kävlinge och Södervidinge, hur de haft med posten innan vet jag inte. Innan dess hade Dagstorp sjelv haft en man som gick till Lund och hämtade posten två eller tre gånger i veckan jag minns inte vilket, han lämnade den i skolan och några andra ställen. Sedan där blev post i Södervidinge hämtade han posten där tills där blev postanstalt i Dagstorp 1893. Innan där blev poststation i Dösjöbro 1893 var där poststation hos Kronolänsman Roupé i W. Karaby, en man från W. Karaby hämtade den med häst och kärra i Billeberga två eller tre gånger i veckan. På samma sätt transporterades posten mellan Kävlinge och Barsebäcks gård där det var poststation innan där blev järnvägsstation. Den ende gång jag hört en postman blåsa i posthorn var 1890 då jag var på en fältmarsch mellan Herrevadskloster och Klippan. Vi mötte då en postskjuts som körde mellan Klippan-Herrevadskloster-Röstånga-Höör, han blåste en kort signal var-

ACC. N:R M. 11848:19

49
LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

vid vi lämnade vägen fri, det hade vi gjort ändå så det var väl endast för att visa att han hade posthorn och kunde blåsa.

De sista årtiondena av 1800 talet minskades den kvinnliga hemslöjden allt mer och mer. Linodlingen upphörde och bomullsgarn kom i handeln och användes till i stället för lingarn. Ullen lät man karda och stundom spinna på fabriker, ylle behövdes till strumpor, vantar och vävnader. Wävnad av dynor täcken och en del konstvävnader upphörde allt mer. Att handslöjden upphörde var den att fabriker och maskiner blev mera allmänna och de kunde utföra billigare och i vissa fall bättre arbete. Hur skulle det t.ex. vara nu att framställa kläder och skor utan symaskiner, tillverka möbler utan snickerimaskiner eller tröska säden med slaga? Om än man kunde få någon att uträtta arbetet skulle det bli mycket dyrare än det nu är. Det var egentligen själva tidsandan som gjorde att det blev så stora förändringar. På samma gång som det behövdes mera redskap och maskiner av olika slag så behövdes det fler fabriker och verkstäder, vilket å sin sida gjorde att byggnadsverksamheten ökades med därtill hörande byggnadsämneindustri. Efterhand som olika industrier behövde mera folk så övergick både manliga och kvinnliga arbetare från jordbruket till industrien emedan de där fick kortare arbetstid och i regeln mer betalt. Det var egentligen många orsaker som gjorde att folk reste till

ACC. N:R M. 11848: 20.

20
LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Amerika. Här på orten berodde det på att det var dåliga tider för arbetarna så reste de för att få bättre utkomst. Jag har hört omtalas att på 1860 talet var här mormoner som härstammade från Sverige kom hit och agiterade för Amerika och omtalade hur bra de hade det där och då var det en del som reste med dem dit. På 1880 talet var det dåliga tider här och var det många familjer som sålde så mycket de hade och reste iväg, de tänkte inte komma tillbaka. I somliga familjer var det endast mannen som reste men kom tillbaka om några år med några tusen kr., som han sparat, andra skickade hem biljett till familjen och så reste de. Så var där många ogifta av båda könen som reste av vilka en del kom tillbaka lika fattiga som när de reste och en del stannade kvar. Då var det antagligen inte så noga med pass o.d. för en del reste för att slippa stå till svars för åtskilliga brott eller barnbidrag eller slippa exercisen. Så var här odågor som inte brydde sig om att skaffa ordentlig sysselsättning så kunde det vara anhöriga som skaffade honom Amerikabiljett så var de fri för honom.

Under 1800 talets början voro här på orten de flesta gårdarna bestående av fyra längor sammanbyggda i sluten fyrkant med två inkörsportar, av vilka den ene kallades gårds eller gadeporten och gick ut till bygatan och den andre vånga eller toftaporten och gick utåt åkern. De voro uppförda av korsvirke med fyll-

ACC. N:R M. 11848:2/

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

ningarna av lera (s.k. lerslagna kleneväggar) eller av råsten, obränd tegel, samt halmtak. Wäggarna voro rappade med lerbruk och vitkalkade, korsverke, portar och dörrar voro målade med röd stamfärg. Byggnaderna voro jämförelsevis låga och smala och byggdes på låg grund. En del byggnader blevo utvändigt klädda med 3/4" klädselbräder. År 1852 brann sju gårdar och några hus i Norrvidinge och då de återuppbyggdes var det ingen av boningslängorna som uppbyggdes med korsvirke utan med putsad eller fogad tegel, dessutom voro de mycket bredare och högre och byggdes på högre grund, taket var i regel av halm. Vidare lades boningslängan på större eller mindre avstånd från de andra längorna. Den typen på boningslängor var vanlig vid mitten av 1800 talet, de flesta voro putsade och vitkalkade utvändigt. Någon gård med fyra längor i slutet fyrkant vet jag inte har blivit uppförd sen nämnda år så de kringbyggda gårdar som ännu finns är över hundra år gamla. De tre uthuslängorna byggdes i öppen fyrkant med den öppna sidan mot boningslängan, den mellersta var stalllängan. De uppfördes antingen av tegel, gråsten eller korsvirke med fyllnad av tegel eller råsten med eller utan brädklädsel, stundom utan någon fyllnad mellan korsvirket utan endast bräder utvändigt, taket var halm. I varje uthuslänga var det en eller två logar med portar både inåt gården och utåt fältet så de kunde köra tvärs igenom och vid in-

ACC. N:R M. 11848:22.LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

körning av säd o.d. kunde de sticka direkt in i loggolvet. I de gamla låga längorna var det inte alltid portar utåt fältet utan endast en lem = 3 x 2' fots lucka som kunde öppnas mellan lejden och löshultet. Golvet i logarna där säden tröskades var ett tjockt lager stampad lera, i loggolven där säd och halm förvarades var ett tunnt lager stampad lera. Golven i stallarna var stensatta med fältsten. Gårdsplanen var i allmänhet också stensatt.

De hus som husmän (lantarbetare) bebodde samt stathus där sådana fanns var av enklaste slag, de voro uppförda av korsvirke med fyllnad av lera eller råsten dels med och dels utan yttre brädbeklädnad. Invändigt var de 3 a 4 alnar höga och 8 a 9 alnar breda med synliga bjälkar (enkelt loft), längden varierade mycket beroende på hur stort utrymmet var för ved, torv, höns, gris och dylikt, det bestod av stuga, en eller två kamrar, ett litet kök och förstuga, golven i stugan och kammaren var i allmänhet av bräder men i äldre hus stundom av stampad lera i kök och förstuga av tegel, stampad lera eller gråsten (stenor) taket av halm. De hus som uppfördes efter 1870 talet voro dels fogad eller putsad tegelmur men vanligen av råsten (obränt tegel) antingen korsvirke eller inmurade bräder att spika klädselbräderna i, alla golven av bräder och trossbotten taket lades då i regel av spån. I industrisamhäl-

ACC. N:R M. 11848: 23.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

len var det vanligt med två tvårumslägenheter i ett sådant hus. En del hus av denna typ har sedan blivit reverterade och täckta med papp eller eternit. De första tak jag kommer ihåg som icke var av halm eller spån var boningslängan å No. 8 Dags-
torp som hade tak av svartplåt, handlanden Bonde Johnsson i Södervidinge som var av galvaniserad, korrigerad plåt (det blev lagt 1882) och häradshäcktet i Kävlinge som hade tak av tegel. Hus med torvtak har jag icke sett här på orten. Vid ~~en~~ senare tidsperiod blev det allmänt med avträdeshus (himlighus) vid bostäderna, det var inte alltid där var sådana förr. Eld-
staden i stugan var förr den fyrkantiga s.k. sättugnen som el-
dades från köket med torv eller ved, skorstenen var öppen, mycket stor med en eller två härdar där maten kokades innanför härden var bakugnen med en 18" x 12" lucka mot härden, luckan var antingen av järn med ram, gångjärn och klinka eller av plank (bagarungsfjel) som sattes fast med lerbruk. På 1870 o. 80 talet började allmänt eldas med stenkol i bostäderna och eftersom där inte var rost i sättugnarna kunde man inte elda med stenkol i dem så sattes en mindre kamin vid sidan av sätt-
ugnen och så att röken gick in i den för att hjälpa till att värma upp rummet. På kaminens ovanstycke brukade var lösa rin-
gar så man kunde laga mat i mindre kokkärl på dem. Under denna period revs på många ställen den öppna skorstenen och en mindre

ACC. N:R M. 11848:24

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

murades upp med rökgång från varje eldstad så det blev bättre drag och ingen rök i köket. I stugan revs sättugnen ut och ersattes med en kamin antingen för stenkol eller koks som då började användas. Ugnar av kakel fanns på ett och annat ställe men det var sällsynt. I köket insattes en riktig spisel med stekugn. Från den tiden eller tidigare vet jag ingen som haft öppen eldstad användas för uppvärmning av rum, numera (1951) ser man ofta öppen spis i nya lägenheter men de är endast för grannlåt och att tömma cigarettaskfat i, för uppvärmning användes numera oftast centralvärme.

Möbleringen av stugan, dagligrummet, i en vanlig bondgård, var ungefär följande: Vid väggen under fönstern åt gårdssidan var en bänk och framför bänken ett bord och vid ena kortsidan av bordet en kort bänk, borännsbänken, längden på bordet var så att fyra a sex kunde sitta vid varje sida när de åt. På borännsbänken brukade husbonden sitta och på långbänken satt drängarna och manliga arbetare, vid sidan inåt stugan satt pigorna och barnen på stolar, ännu vid början av 1880 förekom det att på en ock annan gård pigorna stod när de åt. På en och annan gård var skivan på matbordet av slipad svart kalksten från Smedstorpstrakten. Så var där två ~~säng~~sängar och en soffa, utdragbara så två kunde ligga i varje, en s.k. himlingasäng var då mycket sällsynta, vidare var där den obligatoriska vagnen när

ACC. N:R M.11848:25.LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

den behövdes. Så var där ett mindre klaffbord och nödigt antal stolar. På någon vägg där det var lämpligt hängde ett mindre skåp $1\frac{1}{2}$ x 1 aln målat i blå eller grön färg med årtal, initialer och blommor. På de gårdar där det var tjänstefolk var pigkammaren i någon vrå av boningslängan och drängkammaren i närheten av stallet, de var mycket enkelt möblerade och saknade eldstad. I stugan var naturligtvis vanligen en golvklocka från Mora som gick med lod, eller en mindre klocka som gick med fjäder. ~~Omkring sekelskiftet~~ ^{och hängde på väggen} ändrades interiören i bostäderna. På gårdar där det var tjänstefolk inreddes där tjänstefolk och arbetare intog sina måltider. I stugan (dagligrummet) ändrades möbleringen, bänkarna och långbordet flyttades till vinden eller källaren, sängarna och vaggan eldades upp, stugan inreddes till matrum med matrumsmöbler av bonad ek och stundom skrivbord med telefon eldstaden blev en emaljerad kamin för koks eller central värmeledning finare tapeter på väggarna (tapeter hade varit i bruk förut men de var av enklare sort) gardiner hade använts förut vid högtidliga tillfällen men blev nu obligatoriska, golvet som förut varit bart och bestrött med sand belades nu med korkmattor och tygmattor av olika slag. Lilla stugan inreddes till sängkamm~~ar~~ och sängarna var antingen en mans eller tvåmans med två bäddar. Waggan ersattes av barnvagnen men den användes icke så ofta på grund av nyare tidens

ACC. N:R M. 11848:26.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

åsikter.

I fråga om mat och dryck har stora förändringar skett, man åt soppa, ärter, mjölk, gröt o.d. gemensamt ur fat, gaffel användes icke, man tog sill eller kött med fingrana och så hade man sin fällkniv (hopfällbar kniv i fickan man åt med. War det kalas fick man knivar o gafflar, tallrikar och glas. Det var endast i vardagslag man åt av gemensamt fät. Dricka stod alltid på bordet antingen i ett porslinskrus eller på större gårdar i en laggad träkanna av eneträ. Under kristiden fick man leva enklare emedan en del matvaror var ransonerade men det ändrades när ransoneringen var förbi.

Förhållandet mellan husbönder och tjenare har inte förändrats vidare, sen där blev folkrum brukade de inte äta gemensamt.